

Svetlana Aleksandrovna Aleksievici este o scriitoare și jurnalistă din Belarus. S-a născut la Stanislaviv, în Ucraina, pe 31 mai 1948, dintr-un tată bielorus și o mamă ucraineană, și a crescut în Bielorusia (denumirea țării în perioada sovietică). După terminarea școlii, a lucrat ca reporter la mai multe ziare locale, înainte de a absolvi Universitatea de Stat din Belarus (1972) și de a deveni corespondent al revistei literare *Neman* din Minsk (1976).

De-a lungul carierei sale de jurnalist, Aleksievici s-a specializat în narațiuni literare întemeiate pe declarațiile martorilor oculari, istorii orale ale mai multor evenimente dramatice din istoria sovietică: al Doilea Război Mondial, războiul din Afganistan, căderea URSS, dezastrul de la Cernobil. În urma persecuțiilor politice din partea administrației Lukașenko, a părăsit Belarusul în 2000, trăind timp de un deceniu la Paris, Göteborg și Berlin. În 2011 s-a mutat înapoi la Minsk.

A publicat mai multe volume care s-au bucurat de apreciere, cărți publicate sau în curs de publicare în 43 de limbi și în 47 de țări: *Războiul nu are chip de femeie* (*U voînî ne jenskoe lițo*, 1985), ce cuprinde mărturii ale femeilor care au luptat în al Doilea Război Mondial, titlu vândut în peste 2 milioane de exemplare; *Ultimii martori* (*Poslednie svideteli*, 1985), amintiri ale celor care au copilărit în vremea celui de-al Doilea Război Mondial; *Soldații de zinc* (*Ţinkovîe malciki*, 1989), despre experiențele soldaților sovietici în războiul din Afganistan; *Zacearovannîe smertiu* (*Fermecați de moarte*, 1993), despre sinuciderile provocate de prăbușirea Uniunii Sovietice; *Rugăciune pentru Cernobil* (*Cernobîlskaia molitva*, 1997), mărturii ale supraviețuitorilor celei mai mari catastrofe nucleare din istorie; și *Vremuri second-hand* (*Vremea second hand*, 2013), o încercare de portretizare a „omului sovietic” prin amintirile generațiilor nostalgice de după căderea imperiului comunist. Svetlanei Aleksievici i s-au acordat numeroase premii pentru cărțile sale, iar în anul 2015 a fost distinsă cu Premiul Nobel pentru Literatură, „pentru scrierile ei polifonice, memorial al suferinței și curajului în epoca noastră”.

SVETLANA ALEKSIEVICI

Soldații de zinc

Traducere din limba rusă și note
JUSTINA BANDOL

purtat pentru sufletul omenesc viu, pentru dreptul lui la existență în lumea noastră rece și neprimitoare, drept care nu poate decât să devină o piedică în calea războiului. Războiul va continua atâta vreme cât ne bântuie mințile rătăcite. Pentru că el nu este, de fapt, decât urmarea inevitabilă a răutății și veninului care s-au strâns în sufletele oamenilor...

În acest sens, cuvintele unui ofițer căzut în Afganistan devin simbolice și profetice: „Bineînțeles că am să mă întorc, întotdeauna m-am întors...” (din jurnalul locotenentului-major Iuri Galovnev)

*Piotr Tkacenko, Vo slavu Rodinî,
15–22 martie 1994*

CUPRINS

Prolog.....	7
Din carnetele de însemnări (la război)	17
Septembrie 1988.....	21
Ziua întâi.....	37
Ziua a doua	133
Ziua a treia	230
In memoriam.....	313
Procesul <i>Soldaților de zinc</i> (istoria în documente)	315

PROLOG

– Merg singură... De-acum am să merg multă vreme singură...

A omorât un om... fiul meu... Cu satârul cu care tăiam carnea. S-a întors din război și l-a omorât aici... Dimineață a adus satârul și l-a pus la loc, în bufetul de vase. Am impresia că tot în ziua aia i-am făcut șnițele... După o vreme au transmis la televizor, au scris și în ziarul de seară că niște pescari găsiseră în lacul din oraș un cadavru... făcut bucăți... Și mă sună o prietenă:

– Ai citit? Asta e crimă de profesionist... Miroase de la o poștă a Afganistan...

Fiul meu era acasă, stătea întins pe canapea, citea. Eu încă nu aflasem nimic, habar n-aveam, dar, nu știu de ce, după vorbele astea m-am uitat la el... Instinctul de mamă...

Nu auziți un lătrat? Nu? Ba eu îl aud, cum încep să povestesc despre asta, aud un lătrat. Cum fug câinii... Acolo, la pușcărie, unde e acum, sunt niște dulăi mari negri... Și toată lumea e în negru, numai negru... Mă întorc la Minsk, merg pe stradă, trec pe lângă brutărie, pe lângă grădiniță, cu pâinea și cu laptele în plasă, și aud un lătrat. Pur și simplu asurzitor. Pe mine mă moleșește de tot... O dată mai că n-a dat mașina peste mine...

Sunt gata să mă duc la mormântul lui... să mă întind acolo, lângă el... Dar nu știu... Nu știu cum să trăiesc cu asta... Câteodată mi-e groază să mai intru în bucătărie, să văd bufetul unde stătea satârul... Dumneavoastră nu auziți? Nu auziți nimic... Nu?!

Nu știu cum o mai fi băiatul meu în clipa asta. Cum am să-l primesc înapoi peste cincisprezece ani? I-au dat cincisprezece ani de temniță grea... Cum l-am crescut? Era pasionat de dansurile de societate... Am fost cu el la Leningrad, la Ermitaj... citeam cărți împreună... (Plânge.) Afganistanul mi l-a furat...

... Am primit telegramă din Taşkent: așteptați-mă, vin, cursa numărul... Am dat buzna afară pe balcon, îmi venea să strig din toți bojocii: „E viu! Băiatul meu s-a întors viu din Afganistan! Războiul ăsta blestemat s-a terminat pentru mine!“ Și mi-am pierdut cunoștința. La aeroport am întârziat, bineînțeles, cursa venise de mult, pe el l-am găsit într-un scuar. Stătea întins pe jos și apucase iarba în mâini, se mira că e atât de verde. Nu-i venea să creadă că s-a întors... Dar nu i se vedea nici o bucurie pe față...

Seara au venit vecinii la noi, au o fetiță mică și-i legaseră o fundă albastră lucioasă. El a luat-o pe genunchi, a strâns-o la piept și plângea, uite-așa îi curgeau lacrimile fără oprire. Pentru că acolo ei omorâseră oameni. Și el... Asta am înțeles pe urmă.

La graniță, vameșii l-au „ușurat“ de niște slipuri de import. Americane. N-avea voie... Așa că a venit fără lenjerie. Îmi adusese mie un halat, în anul ăla împlinisem patruzeci de ani, i-au luat și halatul. Bunicii îi adusese

o basma – și pe aia i-au luat-o. A venit numai cu flori. Gladiole. Dar pe față nu i se vedea nici o bucurie.

Dimineața se trezea încă om ca toți oamenii: „Mamă! Mămico!“ Spre seară i se întuneca fața, i se îngreunau ochii... Nici nu pot să vă spun... La început nu bea deloc... Stătea cu ochii țintă la perete... și odată se ridica brusc de pe canapea, își lua geaca...

Eu mă puneam în ușă:

– Încotro, Valiușka?

Se uita la mine fără să mă vadă. Și pleca.

Eu mă întorceam târziu de la muncă, fabrica e departe, eram schimbul doi. Sunam la ușă, și el nu-mi deschidea. Nu-mi recunoștea glasul. Era atât de ciudat – mai înțeleg, să nu mai știe glasurile prietenilor, dar pe al meu! Mai ales că „Valiușka“ – numai eu îl strigam așa. Tot timpul parcă aștepta pe cineva, parcă se temea. I-am cumpărat o cămașă nouă, m-am apucat să i-o măsoar, când mă uit: pe mâini avea numai tăieturi.

– Ce-i asta?

– Nimic, mamă.

Pe urmă am aflat. După proces... În tabăra de antrenament își tăiasse venele... La o simulare fusese radio-transmissionist și nu reușise să arunce la vreme stația într-un copac, nu se încadraseră în timpul stabilit, și sergentul îl pusese să scoată cincizeci de căldări cu apă din toaletă și să le care prin fața celorlalți aliniați în formație. El se apucase să le care și leșinase. La spital îl diagnosticaseră cu o ușoară zdruncinare nervoasă. În noaptea aia încercase să-și taie venele. A doua oară în Afganistan... Înainte să plece într-un raid, îl verificaseră: nu-i mergea stația. Dispăruseră niște piese care nu se găseau, le

șterpelise careva dintre ai lor... Cine? Comandantul îl învinuise pe el de lașitate, cică ar fi ascuns piesele ca să nu participe la acțiune împreună cu ceilalți. Dar ei acolo își furau unul de la altul, desfăceau mașinile pentru piese și le duceau în prăvăliile afganilor, le vindeau acolo. Și cumpărau în schimb droguri... Droguri, țigări. Mâncare. Fiindcă tot timpul stăteau flămânzi.

La televizor era într-o seară o emisiune cu Edith Piaf, ne uitam împreună.

– Mamă, m-a întrebat el, tu știi ce sunt alea droguri?

– Nu, l-am mințit eu, dar pe furis îl urmăream: nu cumva trage ceva pe nas?

N-am găsit nici o urmă. Dar acolo foloseau droguri – știu precis.

– Cum a fost în Afganistan?

– Taci, mamă!

Când pleca de acasă, eu îi reciteam scrisorile de pe front, voiam să scormonesc, să înțeleg ce-i cu el. Nu găseam nimic deosebit, scria că-i e dor de iarba verde, o ruga pe bunica să se fotografieze în zăpadă și să-i trimită poza. Dar eu vedeam, simțeam că se petrece ceva cu el. Îmi înapoiaseră alt om... nu pe băiatul meu. Și eu singură îl trimiseseam în armată, că el avea amânare. Eu voisem să devină curajos. Mă străduisem să-l conving și pe el, să mă conving și pe mine că armata îl va face mai bun, mai puternic. Îl condusesem cu cântec de chitară, îi pregătisem la plecare o masă cu nu știu câte feluri de prăjituri. Își chemase prieteni, fete... Îmi amintesc că-i cumpărasem zece torturi.

O singură dată a zis ceva despre Afganistan. Într-o seară... A intrat în bucătărie, eu tranșam un iepure și

aveam o farfurie cu sânge. El și-a băgat degetele în sânge și pe urmă s-a uitat la ele, s-a tot uitat. Și zice așa, ca pentru sine:

– Pe un prieten al meu l-au adus cu burta tăiată... Și mă ruga să-l împușc... L-am împușcat...

Cu degetele înmuiate în sânge... Se scursesese din carnea de iepure, care e mai fragedă... Cu degetele astea a luat o țigară și a ieșit pe balcon. În seara aia n-a mai schimbat nici o vorbă cu mine.

M-am dus pe la doctori. Dați-mi băiatul înapoi! Ajuțați-mă! Le-am povestit tot... S-au uitat la el, l-au luat la verificări, dar afară de radiculită nu i-au găsit nimic.

Am venit o dată acasă, când mă uit – la masă erau patru băieți străini.

– Mamă, sunt din Afganistan. I-am găsit la gară. N-au unde să rămână peste noapte.

– Acuși vă fac o plăcintă. Într-o clipă! m-am bucurat eu, cine știe de ce.

Au stat la noi o săptămână. N-am socotit, dar cred că au băut vreo trei navete de votcă. În fiecare seară găseam acasă cinci străini. Al cincilea era băiatul meu... Nu voiam să le ascult discuțiile, mă temeam. Dar, stând în casă cu ei... auzeam fără să vreau... Povesteau cum, când stăteau la pândă câte două săptămâni în munți, li se dădeau substanțe stimulante, ca să fie mai curajoși. Dar despre asta nu se vorbește. Apoi, cu ce armă omori mai bine... de la ce distanță... Pe urmă mi-am amintit de toate astea, când s-a întâmplat nenorocirea... Și atunci am început să mă gândesc, să-mi aduc aminte cu înfrigurare. Până atunci nu fusesem decât speriată: „Aoleu“, îmi spuneam, „toți parcă-s duși cu pluta. Nu-s sănătoși“.

În noaptea... dinaintea de ziua aceea... când l-a omorât... am avut un vis că îl așteptam, și el nu mai venea. Și iată că mi-l aduc până la urmă... Mi-l aduc cei patru „afgani“ și-l aruncă pe podeaua murdară de ciment. Știți, în casă avem podea de ciment... la bucătărie... Ca la închisoare.

El intrase deja în anul pregătitor la facultatea de radiotehnie. Scrisese bine la examen. Era fericit că totul îi mergea. Începusem chiar să cred că se liniștește. O să meargă la facultate, o să se însoare. Dar când venea seara... Mă înspăimântau serile lui... Stătea și privea ca orb la perete. Adormea în fotoliu... Mie îmi venea să mă arunc peste el, să-l acopăr cu trupul meu și să nu-l las să plece nicăieri. Acum îl visez cum e mic și-mi cere de mâncare. I-e tot timpul foame. Întinde mâinile... Întotdeauna în vis îl văd mic și înjosit. Aievea? Ne vedem o dată la două luni. Patru ore de vorbit printr-un geam...

De două ori pe an am dreptul măcar să-l hrănesc. Și lătratul ăsta... Visez un lătrat de câine care mă gonește de peste tot.

A început să-mi facă curte un bărbat... Mi-a adus flori. Când mi le-a adus, „Plecați de-aici“, i-am strigat, „sunt mama unui ucigaș!“ La început mă temeam să mă întâlnesc cu vreun cunoscut, mă închideam în baie și așteptam să cadă zidurile pe mine. Mi se părea că pe stradă mă recunoaște toată lumea, își arată unul altuia, își șoptesc: „Țineți minte cazul ăla groaznic?... Băiatul ei l-a omorât. L-a tăiat în bucăți. Se vede c-a fost în Afganistan...“ Ieșeam pe stradă numai noaptea, studiam toate păsările de noapte. Le știam deja după glas.

A ținut ancheta... vreo câteva luni... El tăcea. Eu am plecat la Moscova, la spitalul militar Burdenko. Am dat acolo peste niște băieți care fuseseră în trupele speciale, ca și el. Mi-am deschis sufletul...

– Băieți, de ce-ar fi putut omori băiatul meu un om?

– Dacă l-a omorât, înseamnă c-a avut de ce.

Trebuia să mă conving singură că fusese în stare să facă așa ceva... că fusese în stare să omoare... Le-am pus o sumedenie de întrebări și până la urmă m-am lămurit: fusese! I-am întrebat despre moarte... Nu, nu despre moarte, ci despre cum e să omori. Dar discuția nu le-a trezit cine știe ce sentimente, cum trezește de obicei orice fel de crimă unui om obișnuit, care n-a văzut sânge. Vorbeau despre război ca despre o slujbă unde ai îndatorirea să ucizi. Pe urmă am întâlnit niște băieți care fuseseră și ei în Afganistan și care, după cutremurul din Armenia¹, se duseseră acolo cu echipele de salvare. Mă interesa, făcusem o fixație: le era vreodată frică? Ce simțeau la vederea morții? Nu, nu le era frică de nimic, până și sentimentul de milă le era diluat. Cranii, oase... sparte, zdrobite... Școli întregi făcute una cu pământul... În clase... copiii, cum stăteau la ore în bănci, așa fuseseră îngropați. Dar ei își aminteau și vorbeau despre altele: ce depozite bogate de vinuri dezgropaseră, ce coniac, ce vin beau. Glumeau: de-ar mai trânti ăștia un război pe undeva! Dar undeva unde-i cald, unde crește

¹ Cutremur distrugător (6,8 grade pe scara Richter) care a avut loc în nord-estul Armeniei pe 7 decembrie 1988. A stârnit o uriașă reacție de ajutorare în comunitatea internațională.

vița-de-vie și se face vin bun... Ei, ce părere aveți, sunt sănătoși la cap? Au un psihic normal?

„Îl urăsc mort.“ Așa mi-a scris nu demult. După cinci ani... Ce s-a petrecut între ei? Tace. Știu doar că era un băiat, îl chema Iura, care se lăuda că în Afganistan făcuse rost de multe cecuri¹. Deși mai târziu s-a dovedit că fusese trimis în Etiopia, ca locotenent. Despre Afganistan mințise...

La proces, numai avocata a spus că judecăm un om bolnav. Pe banca acuzaților nu se află un infractor, ci un om bolnav, care trebuie tratat. Dar pe atunci, acum șapte ani, încă nu se spunea adevărul despre Afganistan. Toți erau eroi. Soldați „internaționaliști“. Iar fiul meu era un ucigaș... pentru că făcuse aici ceea ce ei făcuseră acolo. Și pentru care primiseră ordine și medalii... De ce numai pe el l-au judecat? De ce nu i-au judecat și pe cei care l-au trimis acolo? Care l-au învățat să omoare? Eu așa ceva nu l-am învățat... (*Izbucnește în plâns și strigă.*)

A omorât un om cu satârul meu de bucătărie... iar dimineată l-a adus și l-a pus la loc în dulap. Ca pe o lingură sau o furculiță oarecare...

O invidiez pe mama al cărei fiu s-a întors fără picioare... N-are decât s-o urască atunci când se îmbată! Să urască lumea întregă... N-are decât să se repeadă la ea ca un animal! Ea îi cumpără prostituate, ca el să n-o ia razna... Ea însăși s-a culcat o dată cu el, fiindcă el ieșise pe balcon, voia să se arunce de la etajul zece. Aș fi gata de orice... Le invidiez pe toate mamele, chiar și pe cele

¹ Formă de plată a soldaților sovietici din Afganistan, pe lângă soldă, în monedă locală

ale căror fiu zac în mormânt. Aș fi stat lângă cruce și aș fi fost fericită. Aș fi adus flori.

Auțiți lătratul? Aleargă câinii după mine. Îi aud...

O mamă

DIN CARNETELE DE ÎNSEMNĂRI
(LA RĂZBOI)

Iunie 1986

Nu vreau să mai scriu despre război... Să trăiesc din nou „filosofia dispariției“ în loc de „filosofia vieții“. Să adun experiențele nesfârșite ale in-existenței. După *Războiul nu are chip de femeie*, multă vreme n-am putut vedea copii cărora le curgea sânge din nas după vreo încăierare, în vacanțe evitam să mă uit cum pescarii aruncă vesel pe nisipul de pe mal peștele smuls din adâncurile apelor, pentru că mi se făcea rău la vederea ochilor acelor holbați, încremeniți. Fiecare are rezerva sa de forțe cu care se poate apăra de durerea fizică și psihologică, și a mea fusese epuizată. Mă scotea din minți urletul unei pisici lovite de mașină, îmi întorceam privirea de la orice rămă strivită, de la orice broscuță aruncată pe șosea... Mi se părea de multe ori că și animalele, păsările, peștii au dreptul la istoria suferinței lor. Că într-o zi o s-o scrie cineva.

Și deodată... dacă așa ceva se poate numi „deodată“. Era în al șaptelea an de război... Noi nu știam nimic despre el în afara reportajelor eroice de la televizor. Din

când în când ne cutremurau pentru o clipă sicriile de zinc aduse de la mare depărtare, care nu încăpeau în cutiile de chibrituri ale „hrușcioabelor“¹. Răsunau atunci salve îndurerate de artilerie – și se lăsa din nou liniștea. Mentalitatea noastră mitologică rămânea neclintită: suntem o pildă de justețe și măreție. Și avem întotdeauna dreptate. Ultimele scânteii ale ideii de revoluție mondială scăpărau cu flacără vie... și nimeni nu observa că focul ne ajunsese pe noi. Că ni se aprinsese propria casă. Începuse perestroika lui Gorbaciov. Ne năpusteam în întâmpinarea unei vieți noi. Pe noi înșine ce ne aștepta în viitor? De ce aveam să ne dovedim capabili după atâția ani de somn letargic indus artificial? Și în timpul acesta băieții noștri piereau prin țări străine, cine știe pentru ce...

Despre ce se vorbea în jurul meu? Despre ce se scria? Despre datoria internaționalistă² și despre geopolitică, despre interesele noastre de mare putere și despre frontierele sudice. Și oamenii credeau în toate astea. Credeau cu adevărat! Mame care nu demult se zvârcoliseră la vederea cutiilor oarbe de metal în care le fuseseră înapoiați fiii luau acum cuvântul în școli și muzee militare, chemând

¹ Blocuri de locuințe construite în URSS începând cu sfârșitul anilor '50, asociate îndeosebi cu numele lui Nikita Hrușciov (secretar general al PCUS între 1953 și 1964). Apartamentele aveau de regulă suprafețe mici, iar materialele folosite nu erau de bună calitate, de aici și denumirea ironică de „hrușcioabă“.

² Noțiune folosită pe larg în limbajul de lemn al societății sovietice, derivată din doctrina internaționalismului proletar și aplicată în special situațiilor când URSS intervenea în alte state pentru înăbușirea mișcărilor anticomuniste sau antistatale. A fost unul din conceptele-cheie ale justificării războiului din Afganistan.

alți tineri să-și îndeplinească „datoria față de Patrie“. Cenzura era cu ochii în patru ca în reportajele despre teatrul de război să nu fie cumva pomenită moartea soldaților noștri, noi eram încredințați că un „contingent limitat“ de trupe sovietice ajută un popor prieten să construiască poduri, drumuri, școli, distribuie îngrășăminte și făină în kișlakuri¹, că medicii sovietici le ajută pe femeile afgane să nască. Soldații întorși de pe front veneau în școli cu chitare, ca să cânte despre ceea ce ar fi trebuit să urle.

Cu unul dintre ei am stat îndelung de vorbă... Voiam să aflu mai multe despre cât de chinuitoare e decizia aceasta – a trage sau a nu trage. Dar pentru el nu părea să fi existat nici un fel de dramă. Ce e bine? Ce e rău? E bine să omori „în numele socialismului“? Pentru băieții aceștia, granițele moralității sunt trasate de ordinele venite de la superiori. E adevărat că despre moarte vorbesc cu mai multă prudență decât noi. În privința asta iese imediat la iveală distanța care ne desparte.

Cum se poate să trăiești istoria și în același timp să scrii despre ea? În plus, e imposibil să înșfaci toate bucățelele de viață, toată „mizeria“ existenței, și să le arunci într-o carte. În istorie. Trebuie „să străpungi timpul“ și „să surprinzi duhul vremurilor“.

„Durerea are zeci de-nfățișări.“ (Shakespeare, *Richard al II-lea*)²

¹ Sate afgane tradiționale, deseori înconjurate de un zid de pământ

² *Richard al II-lea*, actul II, scena 2, traducere de Mihnea Gheorghiu, în William Shakespeare, *Opere complete (Teatru)*, vol. 3, Univers, București, 1982, p. 163

... În sala de așteptare pe jumătate goală a autogării am văzut un ofițer cu un geamantan scump. Alături de el, un băiețandru slăbănog, tuns la chelie ca soldații, scormonea cu o furculiță într-un ghiveci cu un ficus uscat. Lângă ei s-au așezat cu naivitate niște femei de la țară și s-au apucat să-i întrebe: încotro, de ce, cine sunt? Ofițerul îl însoțea acasă pe un soldat care-și ieșise din minți: „De la Kabul tot scormonește cu ce-i cade în mână: cu lopata, cu furculița, cu bățul, cu stiloul“. Băiețandrul înalță capul: „Trebuie să mă ascund... Am să sap o gaură... O fac repede. Acolo le ziceam «gropi comune». O să sap o groapă mare pentru voi toți...“

La el am văzut pentru prima oară pupile imense, cât ochiul...

Sunt în cimitirul orașului... În jurul meu stau câteva sute de oameni. În centru – nouă coșciuge, căptușite cu stambă roșie. Câțiva militari iau cuvântul. Un general... Mai multe femei în negru bocesc. Restul lumii tace, numai o fetiță cu cozi împletite plânge cu sughituri deasupra unui sicriu: „Tati! Tătiiiiicule! Unde ești? Mi-ai promis că-mi aduci o păpușă. O păpușică frumoasă! Ți-am desenat un album întreg de căsuțe și flori... Te aștept, tăticuțule...“ Un ofițer tânăr o ridică în brațe și o duce către o Volgă neagră. Dar auzim încă multă vreme: „Tati! Tătiiiiicule!... Tăticuuțule drag...!“

Generalul vorbește... Femeile în negru bocesc mai departe. Noi, ceilalți, tăcem. De ce?

Nu vreau să tac... Și nu mai pot să scriu despre război.

SEPTEMBRIE 1988

5 septembrie

Tașkent. În aeroport e zăduf și miroase a pepene galben – e mai mult pepenărie, nu aeroport. Două noaptea. Pe sub taxiuri se strecoară fără frică pisici grase sălbătici-te – de rasă afgană, se spune. Prin mulțimea bronzată a turiștilor, printre cutii și coșuri cu fructe, țopăie în cărje soldați tineri (băiețandri). Nimeni nu le mai dă atenție, s-au obișnuit cu ei. Dorm și mănâncă tot aici, pe jos, pe ziare și reviste vechi, așteptând săptămâni la rând să-și poată cumpăra bilete spre Saratov, Kazan, Novosibirsk, Kiev... Unde au fost schilodiți? Ce apărau acolo? Nu interesează pe nimeni. Un singur băiețas nu-și poate lua ochii de la ei, și o cerșetoare beată se apropie de unul:

–Vino-ncoa!... Să-ți dau ceva...

El se ferește cu cârja, iar ea, fără să se supere, îi mai adresează câteva cuvinte triste, femeiești.

Alături de mine șed câțiva ofițeri. Vorbesc despre cât sunt de proaste la noi protezele. Despre febra tifoidă, despre holeră, despre malarie și hepatită. Cum în primii ani de război nu existau nici fântâni, nici bucătării, nici băi, n-aveau nici măcar cu ce spăla vasele. Plus despre

ce a dus fiecare acasă: care un video, care un casetofon Sharp sau Sony. Mi-a rămas în minte cu ce ochi se uită după femeile frumoase, odihnite, în rochii decoltate...

Așteptăm multă vreme avionul militar către Kabul. Aud vorbindu-se că mai întâi o să încarce tehnica de luptă și pe urmă oamenii. Sunt vreo sută care așteaptă, toți – militari. Surprinzător de multe femei.

Fragmente de conversații:

– Îmi piere auzul. Mai întâi am început să nu mai aud păsările care cântă cu glas subțire. Din cauza unei contuzii la cap... Presura galbenă, de pildă, n-o mai disting prea bine. Am înregistrat-o pe casetă și o ascult dată la maxim...

– Mai întâi tragi și pe urmă te lămurești ce era – femeie sau copil? Fiecare cu coșmarul lui...

– În timpul focului de mitralieră, măgarul se întinde pe jos; cum s-a terminat, cum sare la loc în picioare...

– Ce suntem noi în țară? Prostituate? Asta știam deja. De-am reuși să câștigăm măcar cât să deschidem o cooperativă¹! Iar bărbații? Halal! Toți niște bețivi.

– Generalul vorbea despre datoria internaționalistă, despre apărarea graniței de sud. Mai că nu i-au dat la-crimile: „Cumpărați-le dropsuri! Sunt și ei tot copii. Bomboanele sunt cel mai bun cadou“.

¹ E vorba de mici întreprinderi private din domeniul serviciilor, manufacturii sau comerțului exterior, a căror înființare a devenit posibilă în urma Legii gorbacioviste a cooperativelor, intrată în vigoare în mai 1988, în perioada perestroikăi. A fost primul act legislativ de după NEP-ul leninist care încuraja inițiativa privată în economie.

– Era un ofițer tânăr. Când a aflat că i-au tăiat piciorul, l-a bufnit plânsul. Avea niște obraji ca de față mare – albi, rumeiori... Mie la început mi-era frică de morți, mai ales dacă n-aveau mâini sau picioare. Pe urmă m-am obișnuit...

– Când iau prizonieri, le taie membrele și le leagă cu garouri, ca să nu moară de hemoragie. Și așa îi lasă, de-i culeg ai noștri numai niște cioturi. Ei vor să moară, dar sunt vindecați cu de-a sila. Iar când ies din spital nu mai vor să se întoarcă acasă.

– La vamă mi-au văzut rucsacul gol: „Ce-ai acolo?“ „Nimic.“ Nu m-au crezut, m-au pus să mă dezbrac până la chiloți. Toți vin cu câte două–trei geamantane.

În avion am nimerit lângă un transportor blindat legat cu lanțuri. Din fericire, maiorul de alături a fost treaz – toți ceilalți erau beți. La oarecare depărtare, cineva dormea pe un bust al lui Marx (portretele și busturile îndrumătorilor socialiști fuseseră îngrămădite fără nici un ambalaj); se transportau nu numai armament, ci și toate cele necesare pentru săvârșirea ritualurilor sovietice: steaguri roșii, panglici...

Urlă sirena...

– Treziți-vă, să nu pierdeți împărăția cerurilor!

Suntem deja deasupra Kabulului.

Aterizăm.

... Bubuit de artilerie. Patrula de soldați în veste anti-glonț, cu pistoale automate, verifică permisele.

N-am vrut să mai scriu despre război, și totuși iată-mă în mijlocul unui război adevărat. Peste tot în jur

sunt oameni din război, obiecte ale războiului. Timpul războiului.

12 septembrie

Există ceva imoral în privirea care scrutează curajul și temeritatea altora. Ieri-dimineață, în timp ce mergeam spre cantină, am schimbat un salut cu o santinelă. Peste jumătate de ceas, băiatul acela a fost ucis de o schijă de mină rătăcită prin garnizoană. Toată ziua am încercat să-mi amintesc chipul lui...

Jurnaliștii sunt numiți aici „scornitori“. Și scriitorii la fel. În grupul nostru de scriitori sunt numai bărbați. Jinduiesc să ajungă la posturile avansate, să participe la luptă. Îl întreb pe unul din ei:

– De ce?

– Mi se pare interesant. Să spun că am fost în pasul Salang¹. Să trag cu pușca.

Nu mă pot dezbăra de sentimentul că războiul este o emanație a naturii masculine, care mie mi-e în bună măsură de neînțeles. Dar realitatea lui de zi cu zi este grandioasă. Apollinaire spune: „Ah, cât de frumos e războiul!“

În război totul e altfel: și noi, și natura, și gândurile noastre. Aici am înțeles că gândul omului poate fi cumplit de crud.

¹ Pas montan important care unește nordul Afganistanului cu șoseaua spre Kabul. În anii '60, inginerii sovietici au construit aici un tunel, în care, pe 3 noiembrie 1982, a avut loc un incendiu catastrofal, soldat cu numeroase victime (sute sau chiar mii) printre militarii sovietici și afgani.

*

Întreb și ascult pretutindeni: în cazarmă, la cantină, pe terenul de fotbal, seara, la dansuri – atribut neobișnuit aici al vieții pașnice:

– Am tras de la mică distanță și am văzut cum îi explodează craniul. Și mi-a trecut prin minte: „Primul“. După luptă – o mulțime de răniți și morți. Toată lumea tăce... Visez tramvaie, cum merg acasă cu tramvaiul... Amintirea cea mai dragă mi-e de când cocea mama plăcinte și în casă mirosea a aluat dulce...

– Te împrietenești cu un tip de treabă... și pe urmă îi vezi mașele împrăștiate pe pietre. Și așa-ți vine să te răzbuni!...

– Așteptăm o caravană, stăm de două-trei zile la pândă în nisipul fierbinte, și de ușurat ne ușurăm tot așa, întinși. După trei zile te apucă toate pandaliile. Și prima rafală o tragi cu ură, pur și simplu. După ce-i ciurumim, la sfârșit, ne dăm seama că în caravană erau numai banane și gem. Ne-am îndopat cu dulce pentru toată viața...

– Prinseserăm niște *duhi*¹... și-i interogăm: „Unde-s depozitele militare?“ Tăcere. I-am luat pe doi dintre ei în elicopter, cu noi: „Unde-s? Arată!“ Nimic. Pe unul l-am aruncat pe stânci...

– Să faci dragoste la război și după război nu-i totuna... La război toate zici că-s prima oară...

¹ Denumire dată de soldații sovietici mujahedinilor afgani, prescurtare de la cuvântul *duhman* („dușman“) din limba paștu